

Nám án aðgreiningar og skólastarf í efri bekkjum grunnskóla (11 til 14 ára nemendur)

Yfirlitsskýrsla

2005

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu annaðist gerð og útgáfu þessarar skýrslu.

Leyfilegt er að nota útdrætti úr skýrslunni að því tilskildu að heimildar sé greinilega getið.

Allar frumskýrslur frá löndunum sem taka þátt í rannsókninni, umfjöllun í tímaritum, ásamt skýrslum um alla skiptistarfsemi er hægt að nálgast á slóðinni www.european-agency.org, í kaflanum um nám án aðgreiningar og starfið í skólastofunni.

Þessi skýrsla er fánleg á rafrænu formi og á 16 öðrum tungumálum til að sem flestir geti nýtt sér upplýsingarnar; slóðin er www.european-agency.org

Þessi yfirlitsskýrsla er byggð á efni frá sérfræðingum sem tilnefndir voru hver í sínu landi, og samstarfsaðilum Evrópumiðstöðvarinnar sem tóku þátt í verkefninu um nám án aðgreiningar og kennslustarfið í efri bekkjum grunnskólans. Upplýsingar um þá er að finna á vefsvæðinu um nám án aðgreiningar og starfið í skólastofunni á slóðinni www.european-agency.org

Ritstjóri: Cor J.W. Meijer

ISBN: 87-91500-26-5

2005

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu

Aðalskrifstofa:
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C
Danmörk
Sími: +45 64 41 00 20
Bréfsími: +45 64 41 23 03
secretariat@european-agency.org

Skrifstofa í Brussel:
3, Avenue Palmerston
BE-1000 Brussel
Belgía
Sími: +32 2 280 33 59
Bréfsími: +32 2 280 17 88
brussels.office@european-agency.org

Web: www.european-agency.org

Efnisyfirlit

YFIRLIT	4
1 INNGANGUR	7
2 RAMMI, MARKMIÐ OG AÐFERÐAFRÆÐI	11
Rammi	11
Markmið.....	12
Aðferðafræði	13
3 SKILVIRKIR KENNSLUHÆTTIR	15
(i) Samvinna í kennslustörfum	15
(ii) Samvinna í námi	17
(iii) Samstarf við lausn vandamála	18
(iv) Sundurleitir hópar	19
(v) Skilvirk kennsla	21
(vi) Heimasvæði	22
(VII) ÖÐRUVÍSI NÁMSAÐFERÐIR	24
4 SKILYRÐI FYRIR NÁMI ÁN AÐGREININGAR	27
Kennarar	27
Skóli	28
Utanaðkomandi aðstæður	30
5 NIÐURSTÖÐUR	33
HEIMILDIR	35

Yfirlit

Nám án aðgreiningar og kennslustarfið í efri bekkjum grunnskóla er verkefni sem unnið er í framhaldi af þeirri rannsókn sem þegar hefur farið fram á grunnskólastiginu. Byggt er á sama grundvelli, sömu markmið eru höfð til hliðsjónar og sömu aðferðum beitt. Á grundvelli alþjóðlegrar umfjöllunar, tilviksathugana (case studies) frá 14 Evrópulöndum, heimsókna sérfræðinga til fimm landa, sem og ýmsum umræðum, sem bæði sérfræðingar og samstarfsaðilar Evrópumíðstöðvarinnar hafa tekið þátt í, hefur tekist að skilgreina fjölda atriða varðandi þróun náms án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskólans. Líta má á fyrirbyggjandi niðurstöður sem hugsanlegar leiðir til að endurbæta nám án aðgreiningar á því stigi. Auk þess veita skýrslur þátttökulandanna um starfshætti og skýrslur um skiptistarfsemi sumum tilteknum aðferðum aukið vægi.

Í samræmi við niðurstöður fyrri grunnskólarannsóknar í yngri bekkjunum sýnir það sig einnig í efri bekkjunum að það **sem reynist nemendum með sérþarfir vel reynist öllum nemendum vel.**

***Tilviksathugun í Bretlandi:** Skólinn var einkum talinn skila góðum árangri af eftirfarandi ástæðum: meðaleinkunn í GCSE-prófum (almennum samræmdum prófum 16+) er há, kennsla er góð í öllum fögum (...) vel er búið að líkamlega fötluðum nemendum og nemendum með umtalsverða námserfiðleika (...) Rennt er stöðum undir þær vísbendingar um skóla án aðgreiningar, að þeir skili góðum árangri á mörgum sviðum og komi til móts við þarfir nemenda.*

Þessi rannsókn fór fram í efri bekkjum grunnskólans, þ.e. meðal 11-14 ára nemenda. Fyrri rannsóknin beindist að yngstu bekkjum grunnskólastigsins, þ.e. aldurshópnum 7-11 ára.

Niðurstöður varðandi **starfið í skólastofunni** sýna að sjö meginþættir eru taldir skila árangri í námi án aðgreiningar:

Samvinna í kennslustörfum

Kennarar þurfa á stuðningi og samstarfi að halda, bæði meðal samstarfsfólks innan skólans og frá sérfræðingum utan skólans.

Samvinna í námi

Jafningjafræðsla skilar árangri hvað varðar vitsmunalegan og félags- og tilfinningalegan þroska. Nemendur sem hjálpa hver öðrum, einkum í sveigjanlegu og vel skipulögðu hópstarfi, njóta góðs af því að læra saman.

Samstarf við lausn vandamála

Kerfisbundnar aðferðir gagnvart óæskilegri hegðun skila kennurum, sem þurfa á aðstoð að halda við aðlögun nemenda með hegðunarvandamál, góðum árangri og draga úr hvers kyns ónæði í kennslustundum. Skýrar bekkjarreglur sem allir nemendur eru sammála um (sem og viðeigandi hvatning) reynast skila árangri.

Sundurleitir hópar

Nauðsynlegt er nemendahópurinn sé sundurleitur og að fjölbreyttari kennsluaðferðum en ella sé beitt; slíkt skilar árangri þegar um nemendur með mismunandi getu er að ræða innan veggja skólastofunnar.

Skilvirk kennsla

Beita ætti ofangreindum aðferðum í heildarsamhengi þar sem nám byggist á mati, úttektum, og miklum væntingum. Sjá má að allir nemendur, einnig nemendur með sérþarfir, taka framförum þegar fram fer kerfisbundið eftirlit, áætlanagerð, úttekt og mat á starfi þeirra. Hægt er að aðlaga námið að einstaklingsbundnum þörfum og veita nægan viðbótarstuðning með einstaklingsáætlunum. Einstaklingsáætlanir skulu vera innan ramma almennrar námskrár.

Heimasvæði

Í sumum skólum hefur kennsluháttum verið breytt algjörlega: nemendur eru eingöngu á sameiginlegu

---

svæði sem samanstendur af tveimur eða þremur skólastofum og þar fer nánast allt nám þeirra fram. Lítil hópur kennara annast kennslu á heimasvæðinu.

Öðruvísi námsaðferðir

Til að stuðla að þátttöku fatlaðra í almennu námi hafa ýmis módel varðandi *námsaðferðir* verið þróuð á undanförunum árum. Slíkar áætlanir miða að því að kenna nemendum hvernig á að læra og leysa vandamál. Enn fremur má sýna fram á að með því að gera nemendur ábyrgari fyrir námi sínu getur verið auðveldara fyrir þá að aðlagast námi í efri bekkjum grunnskólans.

1 INNGANGUR

Fyrirkomulag á kennslu nemenda með sérþarfir í efri bekkjum grunnskólans er margslungið mál. Í ýmsum skýrslum (sjá t.d. rannsóknir Evrópumíðstöðvarinnar á úrræðum í sérkennslu í Evrópu 1998, 2003) kemur fram að nám án aðgreiningar gengur yfirleitt vel í yngri bekkjum grunnskólans, en í efri bekkjunum koma upp alvarleg vandamál. Hægt er að sýna fram á að aukin fagleg sérhæfing og annað skipulag í efri bekkjunum valda alvarlegum erfiðleikum við aðlögun nemenda á þessu stigi. Sú staðreynd að bilið milli nemenda með sérþarfir og jafnaldra þeirra aukist yfirleitt með árunum er ekki til að bæta úr þessum aðstæðum. Í flestum löndum fer nám í efri bekkjum grunnskóla einnig venjulega fram með hefðbundnu fyrirkomulagi: Nemendum er skipað í mismunandi hópa (eða bekki) samkvæmt námsárangri.

Fræðileg umfjöllun frá Svíþjóð: *Eldri nemendur mæta mun meiri hindrunum í skóla en hinir yngri. (...) Vandamálin tengjast ekki greiningu þeirra og hreyfanleika, heldur starfi og skipulagi skólans.*

Fræðileg umfjöllun frá Sviss: *Líta má á umskipti frá námi í fyrstu bekkjum grunnskóla, sem venjulega er án aðgreiningar, yfir í efri bekkina, þar sem nemendur eru aðgreindir, sem afgerandi tímamót fyrir nemendur hvað varðar velgengni þeirra. Umskipti úr námsumhverfi án aðgreiningar og yfir í árangursmiðaða hópa hefur áhrif á þá skólagöngu sem nemandinn á fyrir höndum – auk þess geta nemendur með sérþarfir einfaldlega ekki lagt „farangur“ sinn frá yngri bekkjunum til hliðar, hann fylgir honum áfram inn í algjörlega aðgreint kennslufyrirkomulag.*

Annað flókið mál sem á sérstaklega við um efri bekkina er áhersla á námsárangur. Áherslan á aukinn námsárangur í menntakerfinu kann að stuðla að því nemendur séu settir í sérskóla og sérdeildir.

Fræðileg umfjöllun frá Spáni: Sú staðreynd að nám í efri bekkjum grunnskóla fylgi of fræðilegri námsskrá fyrir einsleitan hóp nemenda veldur því að erfitt er að koma á ferli til aðlögunar fyrir nemendur sem eru augljóslega öðruvísi.

Vissulega kemur ekki á óvart að þess sé almennt krafist í samfélaginu að meiri áhersla sé lögð á að fjárfesting í menntun skili árangri. En afleiðingin er sú að „markaðssjónarmið“ verða hluti af menntamálaumræðunni og foreldrar fara að haga sér eins „viðskiptavinir“. Skólar eru gerðir „ábyrgir“ fyrir árangri nemenda og greina má aukna tilhneigingu fólks til að fella dóma um skóla út frá afköstum þeirra. Leggja ber áherslu á að slíkt er uggvænleg þróun þegar um viðkvæma nemendur er að ræða. Þannig getur viljinn til að auka afköst annars vegar og taka við nemendum með sérþarfir hins vegar skapað ákveðna mótsögn. En dæmi úr þessari rannsókn sýna þó að svo þarf ekki að vera.

Tilviksathugun í Bretlandi: Skólastjórinn fjallaði um þróun skólans frá því að nám án aðgreiningar kom þar fyrst til sögu, bæði hvað varðar sérþarfir sem hægt var að koma til móts við og einnig hvað varðar heildarútkomu í námi. Skólanum hafði gengið vel að vinna úr þeirri spennu sem skapaðist vegna ólíkra hagsmuna sem um var að ræða. Tíu mánuðum fyrir rannsóknarheimsóknina hafði skólinn sætt formlegu eftirliti á vegum stofnunar sem annast gæðaeftirlit í menntageiranum (the Office for Standards in Education), og hefur eftirlit með öllum almennum skólum í Englandi. Skýrslan var afar hagstæð og skólinn var metinn sem „góður“. [Í skýrslu stofnunarinnar stóð:] „Þar ríkir réttilega stolt yfir blöndun nemendanna og fjölmennigarlegum viðhorfum þar sem nemendur ná afbragðsárangri og gagnkvæm umhyggja ríkir. Samskipti stjórnenda, starfsfólks og nemenda eru til fyrirmyndar og skólanum er stýrt af einurð og heilindum. Þar skila peningar gæðum.“

Fyrri rannsóknir Evrópumíðstöðvarinnar sýna fram á að í flestum löndum eru menn sammála um að nám án aðgreiningar

í efri bekkjum grunnskólans sé helsta áherslumálið. Ófullnægjandi kennaramenntun og ekki nægilega jákvæð viðhorf kennara eru málefni sem talin eru skapa vanda. Almennt er lítið á viðhorf kennara sem afgerandi þátt þegar um nám án aðgreiningar er að ræða og þessi viðhorf fara í ríkum mæli eftir reynslu þeirra – einkum af nemendum með sérþarfir – menntun þeirra, þeim stuðningi sem þeim stendur til boða og öðrum aðstæðum, svo sem stærð bekkjarins og vinnuálagi.

Fræðileg umfjöllun frá Austurríki: (...) Það kom greinilega fram að jákvætt viðhorf kennara og skólans gagnvart námi án aðgreiningar er helsti drifkrafturinn sem ræður því að vel takist til, sama hvaða módel verður fyrir valinu. Í því nýstárlega starfi sem fram fer er jafnvel hægt að sigrast á miklum hindrunum (t.d. ófullnægjandi tímafjölda til eftirlits, vanbúnum skólastofum, of mörgum kennurum í hópnum o.s.frv.)

Kennarar í efri bekkjum grunnskólastigsins virðast ekki eins fúsir til að taka við nemendum með sérþarfir. Það krefst vissulega mikillar vinnu og næmi fyrir þörfum annarra að kenna nemendum með sérþarfir.

Tilviksathugun í Hollandi: (Á við 12 ára dreng með Aspergers-heilkenni). Einu sinni tók einn kennarinn hans eftir því að hann hafði ekki lokið allri heimavinnunni sinni. Þegar aðstoðarkennarinn spurði hann um ástæðuna kom í ljós að það var svo lítið pláss í dagbókinni hans að hann gat ekki greint frá allri heimavinnunni í einni línu. Nemandinn neitaði að nota hinar línurnar af því að þær voru ætlaðar öðrum fögum. Hann hafði ekki heldur leiðrétt allar villurnar sem hann hafði gert í kennslustundum af því að það var ekki nóg pláss í minnisbókinni. Aðstoðarkennarinn stakk upp á því að hann skrifaði efnið upp á hægri síðu og setti síðan leiðréttingarnar á þá vinstri. Þar sem þetta var mjög snyrtileg lausn samþykkti nemandinn hana og málið var leyst. Hann hafði verið mjög stífur á meiningunni.

Í þessari rannsókn verður sjónum beint að þessum málefnum, sem og öðru sem tengist námi án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskóla. Lesendum sem hafa áhuga á þeim gögnum sem þessi skýrsla byggir á er bent á þann hluta vefseturs Evrópumíðstöðvarinnar á slóðinni www.european-agency.org þar sem fjallað er um nám án aðgreiningar og starfið í skólastofunni, en þar má finna eftirfarandi gögn:

1. Alþjóðleg fræðileg umfjöllun um starfið í skólastofunni: *Nám án aðgreiningar og kennslustarfið í skólum á unglíngastigi (Inclusive Education and Effective Classroom Practice in Secondary Schools)*.
2. Skýrslur um skiptistarfsemi fimm landa.
3. Skýrslur um starfshætti frá þeim 14 löndum sem þátt tóku í rannsókninni.

Lesendur geta einnig aflað sér allra upplýsinga um fyrri grunnskólaverkefnið á þessum sama stað.

2 RAMMI, MARKMIÐ OG AÐFERÐAFRÆÐI

Rammi

Unnið var út frá sama almenna rammanum í þessu verkefni um efri bekki grunnskólans og gert var í fyrra grunnskólaverkefninu. Megininntak rannsóknarinnar var skilvirkt starf í skólastofunni hvað varðar nám án aðgreiningar. Gert var ráð fyrir því að nám án aðgreiningar sé fyrst og fremst háð því hvernig kennarar taki á málum. En það fer auðvitað eftir menntun þeirra, reynslu, skoðunum og viðhorfum, sem og aðstæðum í bekknum, skólanum og utanaðkomandi þáttum (úrræðum innan sveitarfélaga og svæða, stefnumálum, fjárveitingum o.s.frv.) hvernig þeir haga starfi sínu.

Fræðileg umfjöllun frá Spáni: *Ljóst er að námserfiðleikar nemenda stafa ekki bara af því að þeir séu tregir til náms, heldur skiptir fyrirkomulagið í skólanum máli og námsviðbrögð nemendanna eru í beinu samhengi við það [t.d. slíkir námserfiðleikar].*

Fræðileg umfjöllun frá Bretlandi: *Enda þótt dæmisögurnar sýndu mismunandi skilning á „námi án aðgreiningar“, hvers vænta mætti og eftir hvaða leiðum skyldi farið, voru allir sammála um að nám án aðgreiningar krefðist algjörra umbóta innan skólans, útrýma þyrfti hugatakinu „stuðningskennsla“ og þróa yrði námsefnið, bæði innihald þess og framsetningu.*

Í samanburði við fyrri rannsóknina, þar sem fjallað var um fyrstu bekki grunnskólastigsins, má segja að verkefnið sé enn brýnna í efri bekkjunum því að víða um lönd er námskráin fagmiðuð og því þurfa nemendur að skipta um kennslustofur samkvæmt stundaskrá.

Fræðileg umfjöllun frá Austurríki: *Utanaðkomandi aðgreining felur í sér að bekknum sem heild er skipt upp þannig að nemendur eru ekki áfram með sínum kjarnahópi, heldur sitja kennslustundir í öðrum stofum með nemendum úr öðrum bekkjum. Í mörgum tilvikum hefur þetta verið afar óhagstætt þegar um aðlögun nemenda með sérþarfir er að*

ræða, þar sem ekki er hægt að tryggja félagslegt heildarsamhengi.

Námsskipulagi í efri bekkjum grunnskóla er þannig háttað víða um lönd að það veldur nemendum með sérþarfir miklum erfiðleikum. Það er því afar brýnt að kanna nokkrar þeirra aðferða sem beitt er í skólum til að vinna bug á þessu vandamáli.

Kennarar og skólar geta beitt mismunandi aðferðum við nám án aðgreiningar í skólastofunni. Yfirlýst markmið með þessari skýrslu var að lýsa þessum aðferðum þannig að þær upplýsingar gætu nýst sem flestum.

Til að ná þessu markmiðið var gengið út frá nokkrum lykilsurningum í rannsókninni. Meginspurningin var: *Hvernig er hægt að takast á við mismunandi getu nemenda?* Einnig þurfti að svara annarri spurningu: *Hvaða skilyrði verða að vera fyrir hendi til að hægt sé að takast á við mismunandi getu nemenda?*

Hér var *athyglinni* fyrst og fremst beint að starfi kennarans. Einnig kom fram að fyrst og fremst þróa kennarar og tileinka sér starfshætti sem tiltekna lykilmáttur í nánasta umhverfi þeirra mæla með, þ.e. skólastjórnendur, samstarfsmenn og sérfræðingar innan sem utan skólans. Það eru því þessir sérfræðingar sem eru helsti markhópur þessarar rannsóknar.

Markmið

Meginverkefni rannsóknarinnar var að fræða lykilaðila um ýmsar leiðir til að takast á við mismunandi getu nemenda innan veggja skólastofunnar og í skólanum og veita þeim upplýsingar um þau skilyrði sem nauðsynlegt er að uppfylla til að hægt sé að nýta sér viðkomandi aðferðir. Reynt hefur verið að svara lykilsurningum um nám án aðgreiningar. Í fyrsta lagi eru færð rök fyrir því að nauðsynlegt sé að skilja *hvað* það sé sem skili árangri í skólum án aðgreiningar. Enn fremur er þörf á dýpri skilningi á því *hvernig* nám án aðgreiningar virkar. Í þriðja lagi er mikilvægt að gera sér grein fyrir því *hvers vegna* það virkar (skilyrði fyrir innleiðingu þess).

Aðferðafræði

Þessum spurningum hefur verið svarað með ýmsu móti hér að framan. Rannsóknin hefur í fyrsta lagi skilað sér í skýrslu, byggðri á heimildum, þar sem lýst er mismunandi aðferðum við kennslu án aðgreiningar og nauðsynlegum skilyrðum fyrir því að hægt sé að beita þeim með góðum árangri. Bæði aðferðafræðinni og niðurstöðum sem dregnar eru af alþjóðlegri fræðilegri umfjöllun er ítarlega lýst í ritinu *Inclusive Education and Effective Classroom Practice in Secondary Schools*, sem var gefið út í rafrænu formi og hægt er að nálgast á Netinu (Middelfart, 2004: www.european-agency.org). Markmiðið á þessu stigi var að gera grein fyrir því hvað reyndist virka í skólum án aðgreiningar.

Á næsta stigi – rannsóknum á starfsháttum – beindist athyglin að því með hvaða hætti nám án aðgreiningar skilar árangri og hvaða þætti þurfi að uppfylla til að það skili árangri. Í hverju aðildarlandi var lýst dæmum um góða starfshætti þar. Beðið var um að gerð væri grein fyrir starfinu í skólastofunni og að megineinkennum námsáætlunarinnar væri lýst. Auk þess var tekið tillit til aðdraganda viðkomandi áætlunar og þeim skilyrðum sem henni voru sett; einkum þeim aðdraganda og skilyrðum sem talin voru nauðsynleg til að hægt væri að útfæra og viðhalda áætluninni. Þessa þætti má finna á ýmsum stigum: hjá kennaranum (færni, þekking, viðhorf og áhugi); í skólastofunni; í skólanum og hjá starfsfólki í skólanum; í efnahags- og stefnumálum o.s.frv.

Síðast en ekki síst hafa sérfræðingar farið í heimsóknir samkvæmt tiltekinni skiptiáætlun og skilgreint og metið dæmi um góða starfshætti í þeim tilgangi að draga fram skilvirkustu aðferðirnar í skólastarfinu. Með heimsóknum til ýmissa staða þar sem nám án aðgreiningar fram fer og með umræðum meðal sérfræðinga sem tóku þátt í þessum heimsóknum hefur fengist betri og almennari skilningur á því hvaða aðferðir virka best og hvernig og hvers vegna þær skila árangri eða öfugt. Eftirfarandi lönd voru heimsótt: Lúxemborg, Noregur, Spánn, Svíþjóð og Bretland (England). Þessar heimsóknir fóru fram sumarið 2003.

Ýmis gögn og aðferðir hafa verið notaðar við gerð þessarar skýrslu: Í fyrsta lagi fræðileg umfjöllun í tímaritum (bæði á

---

landsvísu og alþjóðlegar). Í öðru lagi voru notaðar lýsingar á aðstæðum (dæmisögur) í þeim 14 löndum sem þátt tóku. Í þriðja lagi var safnað saman upplýsingum í tengslum við skiptistarfsemina. Með þessu móti náðist heildstæð aðferð til að nálgast málið og byggðist hún bæði á rannsóknum og upplýsingum um daglegt starf í skólastofunni.

Í næsta kafla er að finna yfirlit yfir það sem einkennir kennsluhætti í skólum án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskóla. Leiðbeinandi listi yfir skilyrði fyrir námi án aðgreiningar er síðan birtur í síðasta kaflanum.

3 SKILVIRKIR KENNSLUHÆTTIR

Eitt brýnasta verkefnið sem unnið er að í skólastofum og skólum um alla Evrópu er að takast á við mismunandi nemendur. Hægt er að skipuleggja nám án aðgreiningar með ýmsu móti og á mismunandi stigum, en ávallt eru það þó kennararnir sem þurfa að takast á við aukna fjölbreytni hvað varðar þarfir nemenda í skólanum og þeir þurfa að aðlaga eða undirbúa námið þannig að komið sé nægilega til móts við þarfir allra nemenda, bæði þeirra sem hafa sérþarfir og hinna.

***Fræðileg umfjöllun frá Spáni:** Ef skólar ætla að sinna betur sundurleitum hópi nemenda er því nauðsynlegt að hugsað sé fyrir skipulagi og framkvæmd, að samræmi og samstarf ríki milli kennara, að allt skólakerfið sé byggt á samvinnu, og öll úrræði og reynsla séu nýtt í skólastarfinu.*

Í rannsókninni er bent á a.m.k. sjö þætti sem virðast skila árangri varðandi nám án aðgreiningar. Ekki kemur á óvart að nokkurra þeirra var einnig getið í rannsókn okkar á yngri bekkjum grunnskólastigsins: Samvinnu í kennslustörfum, samvinnu í námi, samstarfi við lausn vandamála, sundurleita hópskipan og skilvirkar kennsluaðferðir. Auk þess virðast tveir þættir vera sérstaklega mikilvægir í efri bekkjunum: Heimasvæði og öðruvísi námsaðferðir.

Hér að neðan er gerð grein fyrir þessum sjö þáttum, og þeir útfærðir og skilgreindir með beinum tilvitnunum í skýrslur um skiptiheimsóknir, dæmisögur og fræðilega umfjöllun.

(i) Samvinna í kennslustörfum

Kennarar þurfa að eiga samstarf við aðra og hafa þörf fyrir hagnýtan og sveigjanlegan stuðning frá ýmsum samstarfaðilum. Stundum þarf nemandi með sérþarfir á sérstakri hjálp að halda sem kennari getur ekki veitt honum í almennri kennslustund. Í slíkum tilvikum koma aðrir kennarar og stuðningsfulltrúar til sögunnar og brýn þörf er á að skapa sveigjanleika, gott skipulag og hópakennslu.

Rannsóknin sýnir að nám án aðgreiningar skilar auknum árangri með hjálp tiltekinna þátta sem falla undir yfirskriftina „samvinna í kennslustörfum“. Samvinna í kennslustörfum vísar til hvers konar samstarfs bekkjarkennara við aðstoðarkennara, samkennara eða annan sérfræðing. Einkennandi fyrir slíka samvinnu er að nemendur með sérþarfir þurfa ekki að fara út úr skólastofunni til að fá stuðning, stuðningurinn er fyrir hendi innan veggja skólastofunnar. Slíkt eykur tilfinningu nemandans fyrir því að hann eigi heima í bekknum og þar með sjálfsálit hans, og bara það gerir allt nám auðveldara.

Annað sem einkennir samvinnu í kennslustörfum er að með slíku fyrirkomulagi rofnar sú einangrun sem kann að vera vandamál kennara. Kennarar geta tileinkað sér aðferðir hvers annars og stutt hver annan. Niðurstaðan er því sú að samvinna er ekki einungis skilvirk hvað varðar vitsmunalegan og tilfinningalegan þroska nemenda með sérþarfir, hún virðist einnig koma til móts við þarfir kennara. Í dæmisögum um góða starfshætti er oft tekið fram að kennarar hafi mikinn áhuga á að tileinka sér þær aðferðir sem starfsfélagar þeirra beita.

Tilviksathugun í Írlandi: Í skólanum er stuðningshópur sem samanstendur af skólastjóra, aðstoðarskólastjóra, sérkennurum, stuðningskennurum, námsráðgjafa og tengilið milli heimilis, skóla og sveitarfélags. Þessi hópur heldur fund í hverri viku til að ræða þarfir nemenda sem eiga við hegðunarvandamál og námsörðugleika að stríða og hvernig koma skuli til móts við þá.

Tilviksathugun í Austurríki: Hópvinnna krefst mikillar samskiptahæfni og að fólk sé leikið í að leysa úr ágreiningi, takast á við verkefni og ræða við alla viðkomandi aðila. Þessi hluti starfsins er sérstaklega tímafrekur. En hópvinnna og hópkennsla eru þó afar jákvæðir þættir í starfi allra viðkomandi aðila. Þörfin fyrir nánara samstarf en „venjulegir unglingskólakennarar“ taka almennt þátt í var afgerandi liður í því að tekist var á við þetta verkefni. Hópvinnna og sú gagnkvæma miðlun á reynslu sem henni tengist þykir afar gefandi.

Heimsókn sérfræðinga til Lúxemborgar: Allir kennararnir skrifuðu athugasemdir sínar niður í bók sem þeir aðilar sem koma að kennslu í tilteknum bekk hafa aðgang að. Um er að ræða eins konar innanhússumræðu kennara þar sem þeir miðla sín á milli upplýsingum um hegðunarvanda og námserfiðleika nemenda.

(ii) Samvinna í námi

Nemendur sem hjálpa hver öðrum, einkum í sveigjanlegu og vel skipulögðu hópstarfi, njóta góðs af því að læra saman.

Rannsóknin virðist sýna að jafningjafræðsla eða samvinna í námi skilar árangri bæði á vitsmunalegum og félags-tilfinningalegum sviðum er snerta nám og þroska nemenda. Enn fremur bendir ekkert til þess að aðstæður bitni á duglegri nemendum á þann veg að þeir fari á mis við einhver verkefni eða tækifæri.

Ýmis hugtök eru notuð til að lýsa námstækni þegar námsmenn vinna tveir og tveir saman: Jafningjafræðsla, samvinna í námi og jafningjaþjálfun. Í flestum tilvikum skipar kennarinn tveimur nemendum saman (stundum þremur); einn fær hlutverk leiðbeinanda og annar hlutverk nemanda (og stundum er einnig áheyrnaraðili). Öll hlutverkin eru gagnkvæm: slakari nemandinn leikur líka hlutverk leiðbeinanda.

Þessi aðferð hefur greinilega jákvæð áhrif á nemendur og eykur sjálfstraust þeirra; jafnframt eykur hún félagsleg samskipti meðal nemenda á sama aldri. Allir nemendur njóta góðs af samvinnu í námi: Sá nemandi sem þarf að útskýra eitthvað fyrir félagan sínum meðtekur hlutina betur sjálfur og festir sér þá í minni, og betur er komið til móts við þarfir nemandans sem er að læra þegar um jafningja er að ræða sem hefur ekki nema örlítið meiri skilning á efninu en hann sjálfur.

Niðurstöður benda til að samvinna í námi skili ekki aðeins góðum árangri, heldur sé einnig tiltölulega auðvelt að koma henni á.

Heimsókn sérfræðinga til Svíþjóðar: Við sáum að nemendur voru ekki bara að ræða um verkefni sín í kennslustundum heldur líka í frímínútum. Skólafélögum með sérþarfir er eðlilegt að vinna saman og þeir finna til samkenndar. Nemendur venjast því að vera saman og hlusta hver á annan.

Fræðileg umfjöllun: Jafningjafræðsla fór fram í bekknum tvisvar í viku fimmtán mínútur í senn. Kennaramir voru beðnir að skipta nemendum í sundurleita hópa þar sem þrír með mismunandi getu voru saman í hópi. Í tímunum skiptu nemendur svo með sér hlutverkum leiðbeinanda, nemanda og áheyrnaraðila. Leiðbeinandinn valdi verkefni sem nemandinn átti að vinna að og áheyrnaraðilinn hafði það hlutverk að veita félagslegan stuðning. Kennarinn mótaði aðferðir til að koma þeim til hjálpar.

(iii) Samstarf við lausn vandamála

Samstarf við lausn vandamála vísar til kerfisbundinnar leiðar til að takast á við óæskilega hegðun í skólastofunni. Slíkt felur í sér skýrar bekkjarreglur sem allir nemendur eru sammála um, sem og viðeigandi hvatningu til að hegða sér vel.

Niðurstöður úr landsskýrslum og alþjóðlegri fræðilegri umfjöllun sýna að samstarf við lausn vandamála dregur úr ónæði og truflunum í kennslustundum.

Lögð er áhersla á að skilvirkar reglur séu mótaðar í samvinnu innan bekkjarins og að þessar reglur séu algjörlega augljósar innan veggja skólastofunnar. Í sumum dæmisögnum kom fram að reglurnar voru settar inn í samning sem nemendum bar að

undirrita. Bekkjarreglur má móta á ýmsan hátt, en í dæmisögunum kemur fram að nauðsynlegt sé að halda sérstakan fund í upphafi skólaársins. Einnig er mikilvægt að foreldrum sé gerð grein fyrir settum reglum og hvatningaraðferðum.

Heimsókn sérfræðinga til Lúxemborgar: Bekkjarsamningur mótaður: Nemendur og kennarar komast að samkomulagi um tíu reglur. Í því felst að allir eiga að virða reglurnar og hegða sér í samræmi við þær. Markmiðið með þessari aðferð var að finna sameiginlega lausn á vandamálum.

Heimsókn sérfræðinga til Bretlands: Gengið var út frá því að allir hefðu jöfn tækifæri og sú stefna var ítarlega kynnt á veggjum skólans. Einnig var farið eftir sameiginlegum hegðunarreglum. Kaflar úr ritningunni voru lesnir til að ítreka þessar reglur. Skólasamkomur voru notaðar sem vettvangur til að hvetja til góðrar hegðunar. Gert var samkomulag við nemendur um bekkjar- og skólareglur. Foreldrar voru einnig beðnir að hvetja börn sín til að fylgja starfsreglum skólans. Þeir þurftu að undirrita samkomulag þar sem þeir skuldbundu sig til að fara að settum reglum. Þessir samningar við foreldra og nemendur voru undirritaðir árlega.

Tilviksathugun í Þýskalandi: Í vikulok fara fram svokallaðar „föstudagsumræður,“ fundir bekkjarnefndarinnar eru þá haldnir. Þá er fjallað um atburði vikunnar, vandamálin rædd og fundin lausn á þeim í sameiningu. Kennarar jafnt sem nemendur geta sett fram gagnrýni sína þar, en einnig lýst yfir ánægju með hlutina ef vel hefur tekist til þá vikuna.

(iv) Sundurleitir hópar

Með sundurleitum nemendahópi er átt við það kennslufyrirkomulag að jafnaldra nemendur með
---

mismunandi námsgetu séu saman í bekk. Grunnhugmynd slíks fyrirkomulags er að koma í veg fyrir að sérstakt úrval fari fram og að virða eðlilega fjölbreytni innan nemendahópsins.

Brýnt er að hópar séu sundurleitir og að fjölbreyttum kennsluaðferðum sé beitt; slíkt skilar árangri þegar um nemendur með mismunandi getu er að ræða. Með því fyrirkomulagi er lögð áhersla á að allir nemendur séu jafnir og bent á að hefðbundin flokkun nemenda í efri bekkjum grunnskólastigsins stuðli að því að nemendur með sérþarfir verði jaðarhópur. Kostir þessa fyrirkomulags eru augljósir, bæði hvað snertir vitsmunalegan og einkum tilfinningalegan og félagslegan þroska. Með því er einnig unnið að því að brúa stöðugt vaxandi bil milli nemenda með sérþarfir og jafnaldra þeirra. Enn fremur stuðlar það að jákvæðum viðhorfum bæði nemenda og kennara gagnvart nemendum með sérþarfir.

Þessi niðurstaða er afar mikilvæg í ljósi þeirrar aðstoðar sem viðkomandi lönd telja að nauðsynleg sé til að hægt sé að takast á við mismunandi getu nemenda. Sundurleitir hópar eru vissulega einnig forsenda samvinnu í námi.

Heimsókn sérfræðinga til Noregs: Nemendur eru flokkaðir á marga vegu og af ýmsum ástæðum, allt eftir því hvað um er að vera í skólanum eða í samræmi við þau markmið sem skólinn vinnur að. Í fyrstu er öllum nemendum skólans skipað í hópa eftir aldri og síðan er hverjum aldurshópi skipt í tvo bekki sem hafa þó oft nána samvinnu. Í kennslustundum er nemendum skipt í misstóra námshópa – fyrst eru þeir tveir og tveir saman og að lokum er allur bekkurinn farinn að vinna í sameiningu.

Tilviksathugun í Austurríki: Nemendurnir vinna þriðjung kennslustundarinnar eftir vikulegri einstaklingsáætlun, fög eins og líffræði eða landafræði eru yfirleitt verkefnatengd, stundum á þverfaglegan hátt. Daglegt starf fer aðallega fram í samvinnu við annan nemanda eða í hópvinnu. Í

Þýsku, stærðfræði og ensku er nemendum ekki skipt í þrjá hópa eftir getu (í 3 kennslustofur) eins og venjulega. Yfirleitt vinna þeir saman að einu ákveðnu efni í samræmi við getu og eru í sömu kennslustofunni.

(v) Skilvirk kennsla

Skilvirkt nám byggist á eftirliti, mati, útreikningum og því að setja markið hátt. Mikilvægt er að nám allra nemenda byggist á almennri námsskrá. Þó þarf í mörgum tilvikum að aðlaga námið að þörfum nemenda, ekki aðeins nemenda með sérþarfir sem skammt eru á veg komnir, heldur allra nemenda. Þegar um nemendur með sérþarfir er að ræða er þessari aðferð beitt og tekið er tillit til þeirra með einstaklingsáætlun.

Dæmisögurnar sýna að þær aðferðir sem skila bestum árangri eru eftirfarandi: eftirlit, mat, útreikningar og það að setja markið hátt. Allir nemendur njóta góðs af þeim, en þó einkum nemendur með sérþarfir. Aðferðir skilvirkrar kennslu stuðla einnig að því minnka bilið milli nemenda með sérþarfir og annarra nemenda. Mikilvægt atriði sem fram kemur í dæmisögum landanna er að einstaklingsáætlun falli innan ramma almennrar námskrár.

Tilviksathugun á Spáni: *Við göngum út frá almennri námskrá í starfi okkar og innleiðum síðan umtalsverðar breytingar, en látum nemendur taka eins mikinn þátt og hægt er í almennu námsferli; með því móti líður þeim eins og venjulegum nemendum í skólanum. Mikilvægt er að nemendurnir séu fullgildir þátttakendur í sínum hópi. Til að tryggja þátttöku þeirra verður að gæta þess að þeir séu stöðugt virkir í hópnum og þeir verða að stunda a.m.k. þrjú grunnfög, fylgja tímum hjá aðstoðarkennara og í valgreinum með bekkjarfélögunum.*

Tilviksathugun á Íslandi: Enda þótt nemandinn sé meiri hluta skólatímans í almennum bekk er kennslu- og námsfyrirkomulag að mestu einstaklingsmiðað. Nemandinn vinnur aðallega að eigin verkefnum í erlendum tungumálum, sem og í listgreinum, íslensku og stærðfræði. Í bæði stærðfræði og tungumálum eru verkefni mismunandi innan veggja skólastofunnar. Námsnemandans er lagað að þörfum hans.

(vi) Heimasvæði

Á heimasvæðinu er kennsluháttum breytt algjörlega: Nemendur eru á sameiginlegu svæði sem samanstendur af tveimur eða þremur skólastofum og þar fer nánast allt nám þeirra fram. Lítil hópur kennara annast kennslu á heimasvæðinu.

Eins og þegar hefur verið bent á veldur aukin sérhæfing í öllum greinum og hið sérstaka námsfyrirkomulag í efri bekkjum grunnskólans nemendum með sérþarfir miklum erfiðleikum. Dæmisögurnar sýna að hægt er að takast á við slíkt með ýmsum hætti. Heimasvæðið er dæmi um það: Nemendur eru þar á heimavelli í fáeinum skólastofum og aðeins nokkrir kennarar kenna næstum öll fögin í hópvinnu. Þetta fyrirkomulag gerir það að verkum að nemendum með sérþarfir finnst þeir „tilheyra“ hópnum. Með þessu móti er einnig skapaður staður þar sem stöðugleiki og jafnvægi ríkir og komið til móts við þá þörf að nám sé skipulagt á óhefðbundinn hátt. Síðast en ekki síst stuðlar það að samstarfi kennara og veitir þeim óformlega starfsþjálfun.

Tilviksathugun í Svíþjóð: Í skólanum eru um 55 kennarar. Þeim er skipað í fimm hópa og eru um 10-12 kennarar í hverjum hóp. Hver hópur ber ábyrgð á 4-5 bekkjardeildum. Hver vinnuhópur hefur sjálfstæðan fjárhag og eigin menntastefnu, þ.e. ákveðna framtíðarsýn varðandi skólann. Því kann

sveigjanleika í starfsháttum, stundaskrá (...) og starfsþjálfun kennara að vera mismunandi háttað innan þessara fimm hópa og meðal nemenda. Nemendurnir eru í blönduðum aldurshópum og tveir kennarar kenna flest bóklegu fögin. Enda þótt kennararnir séu sérhæfðir í einni eða tveimur greinum kenna þeir engu að síður aðrar greinar í þessu fyrirkomulagi. Ástæðan fyrir því að fjöldi bekkjarkennara var breytt, eins og skólastjórinn orðaði það, var sú „að útrýma erfiðu andrúmslofti og erjum milli nemenda og milli kennara og nemenda. Það hlaut að vera hægt að beita öðrum starfsháttum til að nemendur myndu til öryggis. Við töldum að skólinn yrði öruggari staður ef sami kennarinn fylgdi bekknum eins mikið og kostur væri.“ En af þeim sökum kenna sumir kennarar skólans greinar sem þeir hafa ekki lokið prófi í. En eins og skólastjórinn segir þá hefur það gengið vel: „Í fyrsta lagi af því að kennararnir hafa áhuga á faginu. Í öðru lagi af því að þessir kennarar geta leitað til fagstjóra sem er sérfræðingur á viðkomandi sviði.“

Heimsókn sérfræðinga til Noregs: Skólinn leggur áherslu á að hver bekkur verði að vera félagsleg og fagleg eining þar sem nemendur eru saman og hafa sterk tengsl við bekkinn sinn. Hver bekkur hefur á að skipa tveimur eða þremur bekkjarkennurum, sérkennara, aðstoðar- eða sérgreinakennara, og félagsráðgjafa og/eða aðstoðarmanni. Þessi hópur hefur sameiginlega skrifstofu, allir í hópnum þekkja börnin og bera sameiginlega ábyrgð á bekknum. Þeir styðja hver annan, vinna saman að starfsáætlunum og hafa samstarf við foreldra.

Tilviksathugun í Lúxemborg: Bekkurinn ætti, ef mögulegt er, að vera óbreyttur í þrjú ár. Takmarkaður fjöldi kennara kemur að hverjum bekk, hver kennari getur kennt nokkur fög. Kennarar eru eins fáir og hægt er til að tryggja góðan starfsanda. Fastur hópur kennara annast kennsluna í þrjú ár til að styrkja samstöðu hópsins og byggja upp betri tengsl milli

nemenda og kennara. Skólastofan er heimilisleg svo að nemendum líði sem best.

Heimsókn sérfræðinga til Svíþjóðar: Í skólanum er tveggja-kennara kerfinu beitt – tveir kennarar annast að mestu leyti kennsluna saman í hverjum bekk. Þeir kenna næstum öll fögin, enda þótt þeir hafi ekki kennsluréttindi í þeim öllum. Auk almennrar kennsluskyldu fylgjast þeir með börnunum, hjálpa þeim ef þörf krefur og gera tillögur um sérstakan stuðning fyrir þau í náminu. Þar með hafa kennararnir ávallt starfsfélaga sér við hlið til að skipuleggja ferlið og starfið með og þeir fá viðbrögð frá hæfum starfsfélaga sem fylgist með og metur nemendur með þeim.

Fræðileg umfjöllun frá Austurríki: Litlir og meðfærilegir hópar eru meginskilyrði þess að gott samstarf náist, jafnvel þótt kennarar kenni sum fögin án þess að hafa til þess tilsett réttindi, sem og vilji og geta til að starfa með öðrum kennurum sem þátt taka í hópvinnum.

Fræðileg umfjöllun frá Noregi: Einnig er lykilatriði að tryggja að allir nemendur finni til samstöðu og þeim líði eins og þeir tilheyri sínum hópi, að nemendur séu virkir þátttakendur og geti haft áhrif, og að góður samstarfsandi skapist þannig að góð starfsskilyrði nái að þróast í skólastofunni.

(vii) Öðruvísi námsaðferðir

Með öðruvísi námsaðferðum er miðað að því að kenna nemendum hvernig á að læra og leysa vandamál. Með þessu móti gera skólarnir einnig nemendur ábyrgari fyrir eigin námi.

Á undanförunum árum hafa ýmis módel varðandi námsaðferðir verið þróuð í þeim tilgangi að stuðla að þátttöku fatlaðra í

almennu námi. Þar læra nemendur ekki einungis tilteknar aðferðar, heldur einnig að beita réttum námsaðferðum á réttum tíma. Sýna má fram á að með því að gera nemendur ábyrgari fyrir námi sínu verður auðveldara fyrir þá að aðlagast námi í efri bekkjum grunnskólans. Upplýsingarnar frá löndunum benda til þess að það skili góðum árangri að leggja áherslu á hlutdeild nemenda á eigin námi.

Heimsókn sérfræðinga til Svíþjóðar: *Nemendur stjórna sjálfir sínu námsferli. Þeir skipuleggja vinnutíma sinn; velja sér markmið og stig og leiðir að settu marki (...) Annað dæmi um ábyrgðarhlutverk er stundaskráin. Ekki er skylda að mæta í tíma strax á morgnana, en það eru hlé á hálf tíma fresti og nemendur geta byrjað þegar þeir vilja á morgnana, en mæti þeir seint þurfa þeir að vera lengur fram eftir deginum.*

Tilviksathugun á Íslandi: *Skólinn leggur áherslu á að endurbæta námsumhverfið og beita fjölbreyttum kennsluaðferðum. Það er starfsfólki skólans mjög mikilvægt að hafa jákvæð samskipti við nemendur og að nemendur séu ábyrgir og sjálfstæðir í námi sínu.*

Tilviksathugun í Svíþjóð: *Allir nemendurnir hafa átt erfitt með að spyrja spurninga og biðja um hjálp því að þeir höfðu ekki lært slíkt þar sem þeir voru í skóla áður. Í þessu módeli þar sem ábyrgð á eigin námi hvílir meira á hverjum nemanda er afar mikilvægt að nemendur geti spurt um hlutina. En eins og kennarinn segir þá „eru nemendur farnir að skilja að þeir eru hér til að læra, að kennararnir eru til staðar til að hjálpa þeim í náminu og að þess vegna verði þeir að biðja um hjálp.“*

Hér að framan hefur verið gerð grein fyrir ýmsum skilvirkum námsaðferðum í efri bekkjum grunnskólans. Þessar aðferðir stuðla að því að nám án aðgreiningar verði að veruleika: nám sem beinist að því að allir fái nám við hæfi. Leggja ber áherslu á að hægt er að ná þessu markmiði með ýmsu móti, en dæmisögurnar hafa sýnt að bestum árangri skilar að flétta

---

þessum aðferðum saman. Í næsta kafla er leiðbeinandi yfirlit yfir skilyrði fyrir því að hægt sé að innleiða þessar aðferðir.

4 SKILYRÐI FYRIR NÁMI ÁN AÐGREININGAR

Markmið rannsóknarinnar var að skilgreina aðferðir innan ramma námskrárinnar sem virðast skila árangri í bekkjum þar sem kennsla án aðgreiningar fer fram. En einnig eru margar forsendur fyrir námi án aðgreiningar. Þau (rannsóknar-) rit sem hafa verið skoðuð, sem og upplýsingar sem bæði dæmisögur og umræður meðal sérfræðinga veita, leiða í ljós að koma þarf til móts við ýmis skilyrði svo að vel takist til varðandi nám án aðgreiningar. Hér á eftir er að finna leiðbeinandi yfirlit yfir þau skilyrði sem um er að ræða.

Kennarar

Þróa þarf jákvæð viðhorf kennara:

***Fræðileg umfjöllun frá Spáni:** (...) svo virðist sem sumir kennarar eigi of auðvelt með að tileinka sér hvernig eigi að „aðgreina“ okkur nemendurna; segja að „þessir“ nemendur þurfi á stuðningskennara að halda (...) þeir séu „fyrirbærin“ (...) sem eigi að vera í umsjá „sérfróðra“.*

Uppfylla þarf þörfina fyrir að „vera einn af hópnum“:

***Heimsókn sérfræðinga til Lúxemborgar:** Litið var á nemendur með sérþarfir sem fólk sem á sér sérstaka sögu og auðkenni. Kennararnir reyndu að láta nemendum líða eins og þeir væru hluti af einni fjölskyldu, sem og af samfélaginu, og juku þannig sjálfsálit þeirra. Stöðugt var reynt að byggja upp sjálfstraust nemenda með jákvæðum samskiptum milli allra í bekknum (að kennaranum meðtöldum).*

***Fræðileg umfjöllun frá Sviss:** Lögð er áhersla á hóptilfinningu innan bekkjarins sem eykur félagslega samkennd allra nemenda. Auk þess verður að skapa nemendum næg tækifæri til að vinna, afla sér reynslu og læra saman – of mikil aðgreining kemur algjörlega í veg fyrir að nemendur upplifi sig sem hluta af samfélaginu.*

Sjá þarf til þess að kennarar öðlist færni í starfi og fái tíma til að undirbúa sig:

Tilviksathugun í Noregi: Jafnframt því sem tekið er tillit til nemenda og starfið miðað við bóklega og félagslega hæfni þeirra verður að gefa kennurum kost á að auka sína hæfni. Þeim hefur því verið boðið að fara á námskeið í (...) þar sem fjallað er um lestrar- og skriftarörðugleika. Auk þess er ráðgert að halda fyrir þá námskeið um hegðunarvandamál – svo að þeir viti hvernig rétt sé að bregðast við í slíkum aðstæðum. Okkur er einnig mikið í mun að tryggja að kennarar fái þann tíma sem þeir þarfnast til undirbúnings og til að ræða sameiginleg vandamál og reynslu.

Fræðileg umfjöllun frá Frakklandi: Þjálfun og upplýsingar eru helstu forsendur velgengni í námi án aðgreiningar. Öll reynsla lýsir þjálfun og samskiptum milli kennslu-, mennta- og meðferðarteymis og foreldra og nemenda áður en hafist er handa og meðan á aðlögun stendur (...) Að vita hvað felst í aðlögun, og einkenni fötlunar og áhrif hennar á nám, eru nauðsynlegar grundvallarupplýsingar sem koma í veg fyrir hina venjulegu fyrirvara sem kunna að vera fyrir hendi þegar fagteymi tekur á móti einum eða fleiri aðilum með sérþarfir, slíkt skapar virkt ferli og hvetur til persónulegrar þátttöku.

Skóli

Innleiða þarf heildstæðar aðferðir innan skólans:

Tilviksathugun í Bretlandi: Fyrstu bekkir grunnskólans eru yfirleitt skipulagðir þannig að hver kennari getur boðið upp á nám án aðgreiningar í skólastofunni þar sem hópur nemenda getur fylgt kennslu í námsefninu. Slíkt er ekki mögulegt í efri bekkjunum þar sem námið er undantekningalaust byggt á faglegri sérþekkingu og nemendur þurfa stöðug að skipta um kennara og fara úr einni kennslustofu í aðra. Ekki er komið til móts við þarfir

---

einstakra nemenda nema allir kennarar vinni markvisst að því að sinna þörfum þeirra.

Fræðileg umfjöllun frá Spáni: Því meiri sameiginleg ábyrgð sem ríkir í skólanum þeim mun betur er brugðist við námsþörf nemendanna. Sameiginlegur skilningur á erfiðleikum sumra nemenda skilar meiri árangri en persónulegur vilji margra kennara sem reyna að bregðast við tilteknum aðstæðum á viðeigandi hátt.

Veita þarf sveigjanlegan stuðning:

Fræðileg umfjöllun frá Sviss: Margir kostir fylgja því fyrirkomulagi að almennir kennarar og sérkennarar sinni hópkenndu saman. Nemendur geta fylgt kenndu í sínum bekk og þurfa ekki að fara annað til að fá sérkenndu. Hin börnin geta jafnvel líka notið góðs af því að kynnast sérkennaranum. Báðir kennararnir geta haft faglegt gagn af því að vinna saman, styðja hvor annan á gagnkvæman hátt þegar vanda ber að höndum og njóta persónulega góðs af samstarfinu.

Tilviksathugun í Grikklandi: Samstarf stuðningskennarans og bekkjarkennarans fór smám saman batnandi. Bekkurinn var orðinn mun virkari og hafði sýnt jákvæð viðbrögð. Bekkjarkennarinn stóð ekki uppi einn og það að geta skipst á skoðunum og velt fyrir sér hvaða aðferðum skyldi beitt gerði auðveldara um vik að breyta til og fá hugmyndir varðandi fyrirkomulag sem hentaði nemendum betur.

Styrkja þarf skólastjórnendur:

Heimsókn sérfræðinga til Bretlands: Skólastjórinn er mjög mikill fagmaður og reyndur og framsýnn stjórnandi. Hann stuðlar að jákvæðum viðhorfum í skólanum. Hann hefur starfað þar lengi og þekkir því skólann manna best. Hann starfaði sem almennur kennari í skólanum og virðist því hafa mikinn skilning

á starfsskilyrðum kennara og námsumhverfi nemenda.

Tilviksathugun í Portúgal: Framkvæmdaráð skólans hefur mikil völd sem allir virða. Kennsluráð skólans setur allar húsreglur um þróun skólastarfsins og þær heyra undir innri reglugerð skólans sem fylgt er nákvæmlega.

Utanaðkomandi aðstæður

Innleiða þarf skýra stefnu:

Tilviksathugun á Íslandi: Fræðslumiðstöð Reykjavíkur hefur nýlega lagt fram stefnuskrá varðandi sérkennslu. Sú stefna byggist á kenningum um nám og starf án aðgreiningar þar sem boðið er upp á þjónustu fyrir alla nemendur, fatlaða jafnt sem ófatlaða. Til að koma til móts við þarfir nemenda í almennri kennslustofu mælir Fræðslumiðstöð Reykjavíkur með fleiri valkostum við kennslu, sem og samstarfi kennara, að allir nemendur eigi kost á mismunandi tilsögn, að verkefni séu á ýmsum stigum og að gerð sé einstaklingsáætlun fyrir nemendur með sérþarfir.

Tilviksathugun á Írlandi: Írsk stjórnvöld hafa samþykkt að þegar grunnnámi ljúki verði „alhliða“ nálgun beitt í skólastarfi öfugt á við tvískipta nálgun sem nýtur vinsælda í öðrum Evrópulöndum. Með þessari stefnu eru allir nemendur hvattir til að halda áfram námi í efri bekkjum og leitast er við að útvega fjölbreytt námsefni sem vekur áhuga og hæfir nemendahópnum.

Útvega þarf sveigjanlegar fjárveitingar til að hægt sé að innleiða nám án aðgreiningar:

Heimsókn sérfræðinga til Bretlands: Skólinn hefur rétt til að ákveða hvernig verja skuli þeirri fjárveitingu sem hann fær. Fjármagni er úthlutað til að koma til móts við brýnar þarfir. Ráðning fleiri kennara hefur til

dæmis forgang fram yfir viðhald, viðgerðir og aukid aðgengi.

Byggja þarf upp framsýna forystu í samfélaginu:

Heimsókn sérfræðinga til Noregs: Eftirfarandi atriði hafa jákvæð áhrif á skólastarfið: Framsýn forysta í skólum og sveitarfélögum og sameiginleg sýn og afstaða til nemenda með sérþarfir. Stuðningur stefnumótandi aðila er mikilvægur, bæði á landsvísu og innan sveitarfélaga.

Tilviksathugun í Danmörku: Sveitarfélagið hefur samþykkt aðgerðaáætlun varðandi nám án aðgreiningar og þroska og velferð barna. Meginmarkmiðið er að eins mörg börn og unglingar og mögulegt er séu innan almennrar dagvistunar og stundi nám í almenna skólakerfinu, og að skapa á þeim vettvangi nauðsynlegan grundvöll til þroska og velferðar.

Skapa þarf svæðisbundið samræmi:

Tilviksathugun í Portúgal: Að sérkennsluþjónustunni standa sérhæfðir stuðningskennarar, svokölluð sálfræði- og leiðbeiningarþjónusta (Psychology and Guidance Services) og félagsleg stuðningsþjónusta (Social Education Support Services) og gott samstarf ríkir milli allra sérfræðinga (t.d. varðandi undirbúning fyrir umskipti milli skólastiga, lýsingar og fræðileg Fræðileg umfjöllun um tiltekin tilvik, og þróun einstaklingsáætlana og mat).

Tilviksathugun á Írlandi: Ljóst er að Sálfræðiþjónusta skóla mun eiga stærstan þátt í að móta almennt kerfi þar sem allir nemendur sem eiga við námsörðugleika að stríða og eru fatlaðir fá greiningu og aðstoð. Mikilvægt er að Sálfræðiþjónusta skóla hafi náid samstarf við sálfræðiþjónustu sem og aðra þjónustu á vegum

---

heilbrigðisnefndar umdæmisins (Regional Health Boards).

5 NIÐURSTÖÐUR

Könnun á alþjóðlegri fræðilegri umfjöllun, tilviksathuganir (case studies) um góða starfshætti í 14 Evrópulöndum, heimsóknir sérfræðinga til fimm landa, sem og ýmsar umræður sem bæði sérfræðingar og samstarfsaðilar Evrópumíðstöðvarinnar hafa tekið þátt í hafa legið til grundvallar ítarlegri rannsókn á námi án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskólans. Í rannsóknarstarfinu var reynt að sýna, greina, lýsa og dreifa upplýsingum um skilvirkt starf í skólum án aðgreiningar.

Rannsóknin sýnir að margar þeirra aðferða sem skiluðu árangri í fyrstu bekkjum grunnskólans koma einnig að gagni þegar um nám án aðgreiningar í efri bekkjunum er að ræða: Samvinna í kennslustörfum, samvinna í námi, samstarf við lausn vandamála, sundurleit hópskipan og skilvirkar kennsluaðferðir. Auk þess virðast notkun heimasvæða og endurskipulagning á námsferlinu vera afar mikilvægir þættir í efri bekkjunum.

Með dæmisögunum hefur verið lögð áhersla á mikilvægi einstakra liða. Leggja ber þó áherslu á að sum dæmin virðast hafa sýnt að *samhæfing* sumra aðferða er mikilvæg fyrir skilvirkt kennslustarf án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskólans.

Einkum er „heimasvæðið“ – þ.e. svæði sem samanstendur af tveimur eða þremur skólastofum þar sem (lítill) hópur kennara annast kennslu í öllum námsgreinum í traustu umhverfi – mikilvægur staður sem skilar góðum árangri.

Rannsóknin sýnir einnig að nám án aðgreiningar í efri bekkjum grunnskólans er orðið að veruleika: Mörg lönd hafa sent frá sér skýrslur sem sýna að námsmenn sem eiga við námserfiðleika að stríða og hafa ýmsar sérþarfir geta notið góðs af þeim aðferðum sem beitt er í almennum skólum.

Tilviksathugun í Þýskalandi: Ásetningur og einlægur vilji foreldranna réði því að N stundaði nám án aðgreiningar. Ef hún hefði verið í skóla fyrir þroskaheft börn hefðu þau verkefni sem fyrir hana voru lögð verið of létt fyrir telpu með hennar getu, og slíkt hefði haft áhrif á vitsmunalegan þroska hennar.

Fræðileg umfjöllun frá Spáni: Önnur reynsla sýnir að nám án aðgreiningar í almennum bekkjum með viðeigandi stuðningi fyrir nemendur með sérþarfir í hópnum hefur jákvæð áhrif á námsferil þeirra, sjálfsvirðingu og sjálfsmynd og styrkir jafnframt tengsl þeirra við vini sína.

Að lokum ber að geta þess hvernig staðið er að breytingum innan efri bekkja grunnskólastigsins. Margir þeirra skóla sem lýst er í dæmisögum og skýrslum sérfræðinganna hafa verið að þróast og breytast í áranna rás. Í sumum tilvikum hefur verið gerð ítarleg grein fyrir breytingaferlinu í þessum skólum og þessar skýrslur veita miklar upplýsingar sem koma sér vel fyrir skóla sem hafa það að markmiði að leggja meiri áherslu á nám án aðgreiningar.

Tilviksathugun í Bretlandi: Skólinn er einstakur í sinni röð að því leyti að lýsing á fyrstu skrefum hans í átt að námi án aðgreiningar, sem tekin voru í framhaldi af grunn- og framhaldsskólalögunum (Education Act) 1981, var gefin út í bók sem skólastjóri og yfirmaður stuðningskennslu skrifuðu saman, en þeir störfuðu báðir við skólann á níunda áratuginum (Gilbert and Hart, 1990).

Markmiðið með þessari rannsókn Evrópumíðstöðvarinnar var að leggja fram niðurstöður og hefja umræðu um áhugaverð málefni á landsvísu og innan sveitarfélaga og skóla. Rannsóknin leiðir í ljós að nám án aðgreiningar er veruleiki í efri bekkjum grunnskólastigsins og hægt er að stíga fyrstu skrefin við innleiðingu skilvirks náms án aðgreiningar á þessu stigi með ýmsu móti.

Vonast er til að þessi skýrsla hafi gefið einhverjar hugmyndir um hvernig og hvar hægt er að stíga þessi skref og við hvaða aðstæður þarf að stíga þessi skref ef þau eiga að skila nemendum með sérþarfir í námi raunverulegum árangri.

HEIMILDIR

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu / Meijer, C.J.W. (ritstjóri) (1998). **Skólar án aðgreiningar í Evrópu: Námsmöguleikar nemenda með sérþarfir.** Middelfart, Danmörk: Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu.

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu / Meijer, C.J.W. (ritstjóri) (2003). **Sérkennsla í Evrópu árið 2003: Stefnan í 18 Evrópulöndum.** Middelfart, Danmörk: Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu.

Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu / Meijer, C.J.W. (ritstjóri) (2003). **Nám án aðgreiningar og skilvirkt starf í skólastofunni.** Middelfart, Danmörk: Evrópumiðstöðin fyrir þróun í sérkennslu.

Gilbert, C. og Hart, M. (1990). **Towards Integration: special needs in an ordinary school.** London, Kogan Page.